

Борис Љ. БУРСАЋ*

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

ТЕРОРИЗАМ ОСЛОБОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ КОСОВА**

Апстракт: Овај научни рад анализира аспекте деловања Ослободилачке војске Косова (ОВК) у контексту оружаних сукоба на Балкану, са циљем утврђивања степена у којем се активности ове организације могу квалификовати као тероризам. Фокус је усмерен ка конкретним акцијама, методама и циљевима ОВК у складу са научним дефиницијама тероризма. Разматрају се теоријски приступи тероризму и историјски контекст настанка ОВК. Кроз анализу акција, циљева и метода ОВК, као и последица њеног деловања, рад настоји да одговори на питање у којој мери је деловање ОВК представљало тероризам.

Кључне речи: тероризам, ОВК, етносепаратизам.

УВОД

Савремени безбедносни контекст указује да тероризам, као сложена и вишеслојна појава, представља значајан изазов међународној безбедности и стабилности. Његови облици испољавања су различити, зависно од географског подручја, историјских околности и политичких циљева актера. Крајем двадесетог века балканско подручје било је поприште бројних оружаних сукоба, у оквиру којих је деловао и покрет Ослободилачка војска Косова (ОВК). Док је за један део јавности ОВК представљала ослободилачки покрет у борби за права албанског становништва на Косову и Метохији, за други део је њено деловање перципирано као тероризам. Овај научни рад анализира аспекте деловања ОВК који потенцијално кореспондирају са квалификацијама тероризма. Фокус је усмерен ка идентификацији специфичних акција, метода и циљева ОВК који се подударају са дефиницијама тероризма које проналазимо у релевантној литератури. Полазећи од чињенице да је дефинисање тероризма само по себи контроверзно и оптерећено политичким конотацијама, рад ће настојати да објективно анализира доступне информације и понуди аргументовану научну перспективу. Основно истраживачко питање које ће бити у фокусу овог рада гласи: „У којој мери се деловање Ослободилачке војске Косова (ОВК) може квалификовати као тероризам и који су били главни циљеви и методе таквог деловања?“ Ово кључно питање ће нас водити кроз анализу специфичних аспеката деловања ОВК, у настојању да се утврди присуство елемената

* Доцент, научни сарадник, ORCID 0009-0002-0654-5186, boris.bursac89@gmail.com

** Рад је написан у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС број: 451-03-136/2025-03 од 27. 1. 2025. године.

који се у теорији и пракси доводе у везу са тероризмом. У циљу свеобухватног одговора на истраживачко питање, рад ће се фокусирати на следеће циљеве:

1. Анализираће се историјски, политички и друштвени фактори који су утицали на настанак и ескалацију оружаних акција ОВК, са посебним нагласком на потенцијалне корелације са терористичким деловањем.

2. Идентификоваће се и детаљно описати специфичне методе деловања које је ОВК примењивала током свог постојања, са посебном пажњом на оне које могу бити окарактерисане као терористичке акције.

3. Размотриће се прокламовани и стварни циљеви ОВК, анализирајући степен у којем су ти циљеви били политички, ослободилачки или су укључивали елементе терористичке стратегије.

4. Анализираће се последице деловања ОВК на локалном и регионалном нивоу, као и у ширем међународном контексту, са посебним освртом на хуманитарне, политичке и безбедносне импликације.

5. Коначно, деловање ОВК ће се упоредити са релевантним научним и стручним дефиницијама тероризма, идентификујући сличности и разлике.

ТЕРОРИЗАМ – ДЕФИНИЦИЈА И СПЕЦИФИЧНОСТИ ЕТНОСЕПАРАТИСТИЧКОГ КОНТЕКСТА

Разумевање сложеног феномена тероризма захтева мултидимензионални теоријски приступ. Дефинисање тероризма представља континуирани изазов у академској и политичкој сфери, с обзиром на његову еволуирајућу природу и субјективне интерпретације. У најширем контексту, тероризам се може описати као намерна употреба насиља или претње насиљем против небораца, с намером постизања политичких, идеолошких или верских циљева, путем индукције страха и принуде код шире јавности или владајућих структура. Различите дефиниције тероризма се јављају због његове суштинске сложености и променљивости, у зависности од конкретног контекста у којем се посматра. Пре свега, различите културе, правни системи и нације имају своје уникатне погледе на то шта представља тероризам, што доводи до различитих тумачења и дефиниција. Осим тога, тероризам је често повезан са политичким, идеолошким или религијским мотивима, што додатно компликује утврђивање универзалних критеријума. На крају, разноврсни интереси и агенде могу утицати на манипулацију појмом тероризма, што додатно отежава његово објективно дефинисање (Бурсаћ–Танчић 2024: 113–114).

За потребе овог научног рада ослонићемо се на две дефиниције тероризма. Прва дефиниција је формулисана 1930. године на Трећој међународној конференцији о унификацији кривичног права, одржаној у Бриселу. Учесници конференције одредили су тероризам као својеврстан злочин против међународног права, који се испољава умишљеном употребом средстава која имају потенцијал да проузрокују општу опасност (Бајагић 2000: 616–642). Са друге стране, аутор са наших простора дао је свеобухватну дефиницију која тероризам посматра као „један вишедимензионални политички феномен односно сложени облик организованог, индивидуалног и ређе институционализованог политичког насиља, који је обележен застрашујућим

брахијално-физичким и психолошким методама политичке борбе, којима се обично у време политичких и економских криза, а ређе у условима економске и политичке стабилности једног друштва, систематски покушавају остварити 'велики циљеви' на начин потпуно непримерен датим условима" (Simeunović 2009: 78).

Етносепаратистички тероризам

Етносепаратистички тероризам представља специфичан и често интензиван облик тероризма, укоренењен у тежњи одређене етничке или националне групе за политичким самоопредељењем, које се најчешће манифестује кроз захтеве за аутономијом, независношћу или припајањем другој држави са којом се дотична група идентификује. За разлику од других облика тероризма који могу имати идеолошке, верске или економске мотиве, етносепаратистички тероризам је примарно вођен осећајем колективног идентитета, историјским наративима о угњетавању и жељом за остваривањем националних или етничких права, укључујући и право на сопствену државу.

На основу вишегодишње анализе етносепаратистичког/етнонационалистичког тероризма и увида у релевантну научну литературу, можемо идентификовати следећих пет кључних карактеристика овог феномена:

1. Етнички или национални идентитет као примарни покретач: етносепаратистички тероризам фундаментално је усмерен ка остваривању колективних права и циљева дефинисаних етничком или националном припадношћу. Овај облик тероризма експлицитно артикулише интересе специфичне етничке или националне групе као свој основни *raison d'être* (разлог постојања).

2. Самоопредељење као кључни циљ: централни циљ етносепаратистичких покрета често подразумева постизање већег степена политичке аутономије унутар постојеће државне структуре, остваривање потпуне независности и конституисање сопствене суверене државе, или пак интеграцију са матичном државом са којом постоји снажан осећај заједничког етничког или националног идентитета.

3. Формирање наратива о угњетавању и историјским неправдама: идеолошки темељи етносепаратистичких покрета конструисани су на наративима који артикулишу дуготрајно искуство угњетавања, систематске дискриминације и историјских неправди које је дотична етничка или национална група претрпела. Ови наративи функционишу као значајан мобилизациони механизам и пружају легитимитет употреби насиља у контексту борбе за колективна права.

4. Социјални капитал и подршка заједнице: етносепаратистички терористички покрети често црпе значајан социјални капитал и уживају широку подршку унутар своје етничке или националне заједнице. Ова заједница их перципира као легитимне представнике својих интереса и често пружа виталну подршку у виду финансијских средстава, регрутовања нових чланова и логистичке помоћи, што значајно доприноси њиховој одрживости.

5. Географска концентрација: етносепаратистички тероризам често показује изражену географску концентрацију у регионима у којима доминира дотична етничка или национална група. Ова просторна димензија омогућава лакше регрутовање, логистичку подршку и стварање база за деловање, чиме се додатно учвршћује њихова присутност и утицај на локалном нивоу.

Релевантне теорије за настанак и развој ОВК

Три теорије могу нам пружити одговор на питање како је настала ОВК. Теорија фрустрације/агресије сугерише да блокирање индивидуалних или колективних циљева и потреба може довести до осећаја фрустрације и у крајњој линији агресије. У контексту ОВК неиспуњење дугогодишњег сна – формирања Велике Албаније, довело је до акумулације агресије која је еволуирала у насиље и теороризам. Теорија социјалне мобилизације истиче значај друштвених мрежа, организација, ресурса и политичких могућности у колективној акцији. Формирање и развој ОВК подразумевали су организациону структуру и мобилизацију ресурса унутар албанске заједнице на Косову и дијаспори. Колективна кохезија била је ојачана заједничким националним идентитетом, историјским наративима и културном баштином. Постојеће неформалне мреже и паралелне структуре власти послужиле су као основа за регрутовање и организацију, док су лидери и идеолози артикулисали незадовољство и мобилисали подршку кроз пропаганду. Финансијска подршка из дијаспоре и приступ оружју допринели су јачању ОВК. Теорија политичких прилика наглашава утицај ширег политичког контекста на стратегије побуњеничких група. Распад Југославије створио је нестабилност и вакуум моћи на Балкану, пружајући могућност за промену политичког уређења. Неуспех мирних политичких напора у решавању косовског питања створио је перцепцију да је оружана борба једино средство за остваривање циљева албанског становништва. Међународни контекст и различити ставови међународних актера такође су утицали на стратегију ОВК, при чему је перцепција потенцијалне подршке или одсуства противљења охрабрила ескалацију насиља. Регионалне и међународне политичке прилике створиле су контекст у којем је оружани пут ка независности Косова постао реална опција за ОВК.

Да будемо још прецизнији, осећај дугогодишње фрустрације због неиспуњењих политичких идеја (теорија фрустрације/агресије) мобилисао је албанско становништво кроз постојеће друштвене мреже и организације (теорија социјалне мобилизације) у контексту промењених политичких прилика и перципираних могућности за успех оружане борбе (теорија политичких прилика). Распад Југославије и недостатак мирних политичких решења створили су плодно тло за развој оружаног – терористичког покрета, док су осећај националног идентитета и наративи о угњетавању служили као кључни елементи кохезије и мобилизације. Разумевање ове интеракције различитих теоријских перспектива омогућава свеобухватну анализу сложеног феномена настанка и развоја ОВК.

ДРУШТВЕНО-ПОЛИТИЧКЕ ПРИЛИКЕ НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

Друштвено-политичке прилике на Косову и Метохији у периоду који је претходио формирању Ослободилачке војске Косова (ОВК) обликоване су лугом и сложеном историјом прожетом етничким тензијама и конфликтима. У XIV веку српска држава под влашћу цара Душана обухватала је значајан део Балкана, док албанско становништво у том периоду није било конституисано у јединствену државну формацију, већ је било дисперзовано на подручју данашње северне Албаније.

Османска експанзија крајем XV века довела је до вишевековне владавине на Балкану, укључујући и данашњу Албанију, уз успостављање војноспасијског система и присуства идеје цихада.

Док је значајан део албанског становништва постепено прешао у ислам из различитих социоекономских, политичких и верских разлога, српско и влашко становништво на подручју између Скадра и Драча углавном је задржало своју хришћанску веру. Одбијање исламизације српског и влашког становништва довело је до вишеструких последица које су се манифестовале кроз насиље и репресалије османских снага. За разлику од Срба и Влаха, Албанци/Арбанаси¹ су се значајно интегрисали у османски војнополитички систем. Регрутовање албанског становништва у нерегуларне јединице попут башибозука², имало је директне негативне последице на међуетничке односе на Балкану. Активност нерегуларних османских војних формација, попут башибозука, карактерисана је применом насиља, пљачке и изазивањем нереда, што је имало значајан утицај на стварање климе несигурности и страха међу православним цивилним становништвом. Паралелно са тим, османска политика доделе земљишних поседа прогнаних Срба и других православних поданика заслужним муслиманима, укључујући и Албанце, уз подстицање њиховог насељавања на те територије, представљала је системску трансформацију власничких односа (Тимарски систем).³ Ове мере су продубљивале међуетничке антагонизме стварајући структурне и емоционалне баријере између различитих етничких и конфесионалних група. Стога, интеграција Албанаца у османски државни апарат, нарочито кроз војне формације и спровођење земљишне политике, представља релевантан фактор у анализи ерозије међуетничких односа током периода османске доминације на Балкану. Слабљење Османског царства током XIX века створило је нестабилну политичку и безбедносну климу на Балкану, што је резултирало интензивирањем насиља над српским становништвом. Децентрализација власти омогућила је локалним османским званичницима и нерегуларним војним формацијама да самовољно спроводе репресивне мере.

Срби су били изложени ескалацији насиља, посебно као реакција на српске устанке и ратове за независност. У периоду од Првог српско-турског рата 1876. године до 1912. године, односно Првог балканског рата, 400.000 Срба је протерано

1 Арбанас је историјски и традиционални назив који су Срби и други словенски народи на Балкану користили за именовање Албанаца.

2 Башибозук (тур. Başibozuk, срб. општењена глава – без лидера/вође) – припадник нерегуларних пешадијских и коњичких јединица османске армије. Ове јединице познате су по одсуству дисциплине и биле су састављене од добровољаца, најчешће Черкеза, Албанаца, Курда и Рома – муслимана. Османска држава је наоружавала ове јединице али их није плаћала, јер су припадници ове јединице искључиво живели од пљачке. Овај модел финансирања стварао је подстицај за самовољно насиље и пљачку цивилног становништва, што је имало значајне негативне импликације на безбедност и међуетничке односе у погођеним регионима.

3 Земљишна политика Османског царства била је регулисана помоћу низа правних и административних пракси које су се мењале током времена. Једна од таквих пракси јесте Тимар или Тимарски систем. Тимар (пер. Tima, неговање, чување) назив је за земљишни посед који је султан, као власник све земље у Османском царству, додељивао у замену за војну службу. Више о овом систему в. у „The Timar System in the Serbian Lands from 1450 to 1550: With a Special Survey on the Timar System in the Sanjak of Smederevo“ (Miljković 2014: 36–47).

са својих вековних огњишта (Јовановић 1941: 39–41). Дакле, опште економско и социјално пропадање царства додатно је подстицало несигурност и насиље. Стога, XIX век представља период значајног пораста насиља над српским становништвом на османским територијама, директно повезаног са слабљењем централне османске власти и заоштравањем националних тензија. У геополитичким околностима 1878. године, условљеним Берлинским конгресом и ерозијом османске власти на Балкану, дошло је до артикулације колективног политичког деловања албанских племенских вођа са територија Косовског, Скадарског, Јањског и Битољског вилајета.

Њихов састанак у Призрену, који је одржан у Бајракли џамији (Гази Мехмет шахиној џамији), представљао је стратешки одговор на претњу територијалне фрагментације албанског етничког корпуса и његове инкорпорације у новоформиране суседне државе. Ова иницијатива познатија као Призренска лига или Арнаут конгр, имала је за циљ консолидацију албанских интереса и очување постојећег административно-политичког оквира унутар Османског царства, супротстављајући се процесима територијалне расподеле дефинисане на међународном нивоу. Програм Призренске лиге је обнародован у јуну 1878. године и садржао је пет тачака (Богдановић 1986: 117–263):

1. Албанци неће допустити да се „њихове земље“ дају Србији, Црној Гори или Грчкој, или ма којој другој држави и другом народу.
2. Све земље које су Србија и Црна Гора у овим ратовима отргле од Турске, а у којима су живели Албанци, да се поврате овима.
3. Да се на овом поради и у Европи, на Берлинском конгресу и на дворовима.
4. Да се свим силама поради да се Албанцима врати самосталност, која им је пре педесет и више година одузета, то јест да им се више не шаљу чиновници из Цариграда и да их не поставља више султан и Порта⁴, већ да их они сами између себе бирају.
5. Да султан не тражи више од њих регрута и порезе.

Став немачког канцелара Ота фон Бизмарка (Otto von Bismarck), који је негирао постојање албанске нације, био је више него јасан одговор великих сила на захтеве Призренске лиге (Милошевић 2013). Поразом Турске на Берлинском конгресу долази до нове фазе унутар Призренске лиге – фазе отворених сукоба са турским властима. Одлукама Берлинског конгреса, претежно муслимански градови Плав и Гусиње предати су Црној Гори, док су Ниш, Пирот, Лесковац и Врање предати Србији. Лига се супротставила одлукама Берлинског конгреса и ушла у отворен сукоб са Црном Гором, што је резултирало оштром реакцијом великих сила након којих је Порта морала да реагује и разбије отпор Лигиних добровољаца. У мају 1880. године Лига отказује послушност Порти и тада Срби на Косову и Метохији долазе у врло тежак положај – у једном дану добијају два господара којима плаћају харач и две војске које издржавају, турску и албанску. Свеми своје моћи, Призренска лига у Скадру истиче идеју независности Албаније

4 Висока порта (тур. Bâb-i-âli) или Порта представља метонимијски назив за централну владу Османског царства у Цариграду (Истанбулу). Порекло овог назива везује се за церемонијални улаз/врата палате султана где су се одржавали приједи за стране посланике и представнике.

(Богдановић 1986: 17–263): а) унутрашња аутономија за све албанске земље; б) кнез изабран вољом народа, са наследним правима; в) паушално плаћање годишњег данка; г) право на помоћну војску; д) уклањање свих отоманских трупа; ђ) успостављање дипломатских односа између аутономне Албаније и Порте; е) постављање чиновника домородаца.

Призренска лига по први пут експлицитно истиче концепт територијалног јединства албанског народа, при чему је под термином „цела Албанија“ подразумеван географски континуитет свих области са албанским становништвом.

Ове територије укључују: Јањски, Скадарски, Битољски и Косовски вилајет односно данашње територије Грчке: Епир (Арта и Јањина); Албаније: Епир, Скадар, Тирана, Елбасан; Црне Горе: Плав и Гусиње; Македоније: Скопље, Дебар, Гостивар, Прилеп, Велес, Битољ, Охрид, Куманово; Србије: Пећ, Ђаковица, Призрен, Нови Пазар, Сјеница, Косовска Митровица, Приштина, Ѓиљане и Прешево (Недељковић 2013: 403). Реагујући на захтеве Призренске лиге, Османска порта је предузела одлучне контрамере, ангажујући значајне војне ресурсе. У Косовски вилајет је упућена експедициона корпусна група од 15.000 војника под командом Торгут Дервиш-паше (Shevket Turgut Pasha). По доласку османских снага недалеко од Скопља, почетком априла 1881. године, војне формације Лиге су показале недостатак кохезије и борбене спремности, повукавши се и предавши град без пружања отпора. Након тога, османска војска је ефикасно заузела Приштину, кључно стратешко упориште у региону. До оружаног сукоба дошло је код села Штимља, где су снаге Лиге претрпеле значајан пораз и биле разбијене услед супериорности османских трупа. Уследила је брза окупација значајних центара, Призрена, Ђаковице и Пећи, чиме је војном интервенцијом централне власти слоњен организован отпор албанског покрета и ефективно ликвидирана Призренска лига као релевантан политички и војни фактор. Годину дана након ослобађања Старе Србије⁵ и Македоније од османске власти, тачније 1913. године, забележен је први значајан покушај оружане сепарације ових територија. Иако је тек конституисана, влада Албаније, уз индиције о подршци Аустроугарске, мобилисала је значајан број Албанаца, укључујући бивше војнике османске армије са територије Косова и из Македоније. Њихова побуна, која је ескалирала 14. септембра 1913. године, имала је за циљ успостављање контроле над Косовом и продор до десне обале реке Вардар. Међутим, интервенција Војске Краљевине Србије била је ефикасна и у кратком временском периоду, мањем од месец дана, побуњеничке снаге су поражене и принуђене на повлачење на територију Албаније. Ова епизода представља рани облик оружаног оспоравања новоуспостављених граница на Балкану након балканских ратова. Током Првог светског рата, непријатељско деловање албанских група према српској војсци било је опортунистичко, интензивирајући се када би српске јединице биле у слабијем положају. Повлачење српске војске преко албанске

5 Стара Србија је географски и историјски термин који се користио крајем 19. и почетком 20. века да означи области које су у средњем веку чиниле језгро српске државе. У ужем географском и историјском смислу, термин Стара Србија обухватао је историјску област Старе Рашке (познату и као Санџак), Косово и Метохију и највећи део Вардарске Србије, која данас кореспондира са Вардарском Македонијом. У ширем контексту, појам је понекад укључивао целу Вардарску Србију и делове Егејске Македоније.

територије током Првог светског рата остало је у српском историјском памћењу обележено зверствима која су починили албански екстремисти.

Период након Првог светског рата

Након Првог светског рата албански екстремизам на Косову и Метохији, предвођен Аземом Бејтом (Azem Bejta), познатији као Азем Галица, ескалирао је у оружану побуну против новоформиране Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1919. године. Овај отпор је кроз мање терористичке акције континуирано трајао све до 1941. године. Са окупацијом и капитулацијом Краљевине Југославије у Другом светском рату, фашистичка Италија је 1941. године успоставила пројекат „Велика Албанија“, који је обухватио Албанију, Косово и Метохију, као и делове западне Македоније и Црне Горе.

Овај корак окупационих снага довео је до масовног приступања албанског становништва оружаним формацијама под окриљем окупационих власти. Анексија наведених територија под албанску администрацију, уз покровитељство италијанске окупационе власти, представљала је кључни елемент у интензивирању пропагандних активности великоалбанског иредентизма. Овај наратив је имао циљ стварање идеолошке основе за будуће државноправно решење које би, након очекиване победе Сила осовине у рату, довело до формалног конституисања „Велике Албаније“ као проширене државне творевине. Непосредно након успостављања окупационог режима, започела је систематска примена терора над српским становништвом на анексираним територијама. Срби су били подвргнути присилном прогону, а они који су остали суочавали су се са егзистенцијалном угроженошћу и физичким ликвидацијама. До 1942. године, регистровано је значајно расељавање српског становништва, са процењених 60.000 избеглица које су потражиле уточиште на јужним границама окупиране Србије (Богдановић 1986: 117–263). У јесен 1944. године, док су јединице Народноослободилачке војске Југославије спроводиле ослобођење Косова од немачке окупације, утицајни лидер албанске екстремистичке организације, Бали Комбетар (алб. Balli Kombëtar – Народни фронт), Сокољ Доброши, упутио је проглас којим је албанско становништво мобилисао на оружани отпор против новоуспостављајућег комунистичког режима, интерпретирајући га као „свети рат“ – цихад (Пантелић 2008: 108). Као директна последица овог позива, у новембру 1944. године избила је оружана побуна албанског становништва на Косову, која је представљала покушај очувања националистичких циљева и спречавања интеграције региона у послератну Југославију. Међутим, овај организовани отпор је убрзо угушен интервенцијом југословенских снага до фебруара 1945. године.

Период након Другог светског рата

Након Другог светског рата, Косово је постало аутономна покрајина у оквиру Социјалистичке Републике Србије, једне од република Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ). Упркос уставним гаранцијама аутономије, албанско становништво је често изражавало незадовољство својим положајем и захтевало већа права, укључујући и могућност стицања статуса републике у оквиру СФРЈ.

Политичка клима за Албанце се погоршава након 1948. године са репресијама под оптужбама за шпијунажу. Масовни студентски протести 1968. године у Приштини довели су до постепеног стицања аутономије и права на образовање на матерњем језику. Устав из 1974. године омогућио је Косову значајну аутономију у оквиру статуса федералне јединице, што је током 1970-их резултирало променама у демографској и политичкој структури, укључујући повратак прогнаних Албанаца и исељавање Срба. Током осамдесетих година 20. века, дошло је до значајног пораста косовског национализма, кулминираних демонстрацијама 1981. године са захтевима за формирањем Републике Косово. Ове демонстрације су насилно угушене од стране југословенских власти, што је додатно заоштрило међуетничке односе и радикализовало део албанског становништва. Управо ове демонстрације указују на то да албански национализам, сада већ иредентизам, добија забрињавајући раст а да се једна од главних идеја, етнички чисто Косово, ефикасно спроводи од окупације па све до данас. Извештај заједничке комисије Републичког и Савезног извршног већа евидентира дуторочну, координисану и интензивну непријатељску активност великоалбанског национализма и иредентизма као доминантни фактор континуираног исељавања српског становништва са Косова.

Анализа извештаја корелативно повезује егзодус српске популације са превасходно политичким околностима које су, према налазима комисије, деценијама уназад систематски угрожавале њихов опстанак у региону. Према извештају комисије притисци на исељавање спроводе се кроз убијања, заузимање земље, причињавање материјалне штете, уништењем усева, убијањем стоке, сечом шума, паљењем имовине, претњом, малтретирањем, силовањима, скрнављењем гробова и споменика, спречавањем обреда, причињавањем тешкоћа у свакодневним потребама, попут коришћења продавница, пијаца, превоза, надлежних државних органа, непоштовање језика, права из радног односа и слично (Богдановић 1986: 117–263). Кумулативни ефекат наведених фактора резултирао је политичком одлуком о редеофинисању уставног положаја Косова и Метохије, односно о ограничењу њене дотадашње широке аутономије која је укључивала елементе федералне равноправности са републикама СФРЈ. Ова реконфигурација уставног статуса формализована је 28. марта 1989. године. Овај догађај представља преломни тренутак који је додатно подстакао сепаратистичке тежње и створио атмосферу безнађа и политичке обесправљености међу косовским Албанцима.

Појам албанског екстремизма: историјски корени,
идеолошке основе и методе деловања

Појам албанског екстремизма у контексту Западног Балкана дубоко је укорењен у историјским тежњама за етничким уједињењем и стварањем јединствене албанске државе, често означене као „Велика Албанија“. Кроз историју, различите албанске емигрантске организације играле су значајну улогу у артикулацији и промовисању ове идеје, често прибегавајући субверзивним, пропагандним, па чак и терористичким активностима усмереним против Југославије и других суседних држава. Организације албанског порекла, међу којима се истичу Бали Комбтар, Национални комитет, Савез Косовара, Легалитет, Трећа призренска лига,

Слободно Косово, Народни покрет за републику Косово и хрватско-албански савез, представљале су значајан фактор у артикулацији и спровођењу пројекта „Републике Косово“ као етапе у ширем националном уједињењу. Њихово деловање карактерисало је провокативно ангажовање на остваривању постављених циљева, при чему су коришћене методе чија је последица била дестабилизација политичко-безбедносног контекста и оспоравање суверенитета и територијалног интегритета постојећих државних ентитета у региону. Значајне прекретнице у интензивирању албанског екстремизма представљају једнострано доношење „Декларације о независности Косова“ 2. јула 1990. године⁶, као и проглашење „Устава Републике Косова“. Ови акти су имали карактер отвореног оспоравања суверенитета тадашње Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и иницирали су процес припрема за конституисање паравојних/терористичких формација, са циљем стварања услова за сецесију и утемељење независног државног ентитета. У том контексту, личност Адема Демаћија, који је тада заузимао лидерску позицију у „Парламентарној партији Косова“, служи као илустрација идеолошког оквира и екстремних политичких оријентација које су подстицале сепаратистичке аспирације и допринеле радикализацији албанског националног покрета.

За разлику од умеренијег политичког деловања Демократског савеза Косова, предвођеног Ибрахимом Руговом, политичка платформа коју је артикулисао Адем Демаћи одликовала се експлицитнијим и радикалнијим приступом. Статут његове партије, у својој основној одредници, као примарни и коначни циљ поставља обезбеђивање права на самоопредељење албанског становништва до нивоа сецесије територија са већинским албанским становништвом које су се у том периоду налазиле под југословенском администрацијом. Овај циљ је додатно прецизиран као ослобођење територија насељених албанским становништвом, које су биле анексирани од стране Југославије, и њихово инкорпорирање у матичну државу Албанију, чиме се директно заговарао пројекат националног уједињења. Већ 1998. године Демаћи се придружује ОВК, чије насилне акције никада није експлицитно осудио. Штавише, у интервјуу за „The New York Times“, изразио је став према којем стратегија ненасилног деловања није резултирала значајнијим прогресом у остваривању политичких циљева (Hedges 1998).

ОСЛОБОДИЛАЧКА ВОЈСКА КОСОВА – НАСТАНАК И РАЗВОЈ

Ослободилачка војска Косова (алб. Ushtria Çlirimtare e Kosovës – УÇК) представљала је албанску терористичку организацију која је одиграла кључну улогу у косовском сукобу крајем 20. века. Њен настанак и развој условљени су дугогодишњим политичким тензијама и ескалацијом насиља на Косову. Ова организација настала је на темљима Народног покрета Косова (алб. Lëvizja Popullore e Kosovës),

6 У литератури је ова држава позната као Прва Република Косово – самопроглашена, квазидржава у југоисточној Европи. Ова квазитворевина била је кратког даха, већ 2000. године одлуком УН-МИК-а успостављена је Заједничка привремена административна структура која је 2001. године еволуирала у Привремене институције самоуправе на Косову и Метохији под управом Уједињених нација.

организације која је још од 1982. године заступала став да се национална слобода косовских Албанаца може постићи једино путем оружане борбе, односно његове екстремне фракције Националног покрета за ослобођење Косова (алб. *Lëvizja Kombëtare për Çlirimin e Kosovës*). Народни покрет Косова, посебно његово радикално крило, имао је инструменталну улогу у формалном конституисању ОВК 1993. године. Овај процес уследио је након дуготрајног периода акумулације финансијских ресурса од стране албанске дијаспоре, са иницијалним напорима који су започели у Швајцарској.

Формирана у пролеће 1993. године, ОВК представљала је паравојну формацију на Косову и Метохији, карактерисану терористичком структуром и експлицитним ратним циљевима. Њена генеза произашла је из фузије и прерастања локалних криминално-клановских структура и етнонационалистичких група у кохезивне екстремистичке саставе, чија је организациона матрица почивала на територијалном принципу. Временом је ОВК инкорпорирала различите профиле чланства, укључујући азиланте, војне дезертере из расформиране Југословенске народне армије, као и стране плаћенике, међу којима се издваја око стотину инструктора из Велике Британије и Немачке (Пантелић 2008: 108), чиме је њен састав постао хетероген у погледу порекла и претходног искуства чланова. Значајно је и успостављање чврстих веза између радикалних исламистичких елемената и албанских терористичких група, при чему су искуства из сукоба у Босни и Херцеговини имала релевантну улогу. Као конкретан пример ове синергије, почетком јуна 1998. године Екрем Авдија, познат и као Абу Сухеик, основао је у селу Доњи Преказ јединицу муџахедина под називом „Абу Бекир Садик“ (Ристић 2018). Ова јединица представљала је манифестацију идеолошког прожимања албанског екстремизма и радикалних исламистичких доктрина.

Ескалација насиља и терористичко деловање ОВК

Као што смо већ поменули, ОВК је основана 1993. године а прво јавно представљање припадника ОВК у наоружању и војним униформама са обележјима организације догодило се 28. новембра 1997. године на сахрани погинулог Хаљита Гецаја (Најдари 1997), учитеља у селу Лауша, општина Србица. Овај догађај представљао је значајан моменат у јавној афирмацији ОВК, са паралелама уоченим са стратегијама видљивости које је користила Ирска републиканска армија (ИРА), где су погребни палих бораца коришћени као прилике за демонстрацију организационе снаге и присуства у јавности. Адем Јашари био је један од кључних оснивача и истакнутих вођа Ослободилачке војске Косова (ОВК) у раној фази њеног деловања. Познат по својој оружаног групи (група „Јашари“), која је од стране југословенских власти означена као терористичка, Јашари је стекао значајан утицај, посебно у региону Дренице, и постао је симбол отпора међу косовским Албанцима. Иако није био једини лидер на националном нивоу унутар децентрализоване структуре ОВК у њеним почецима, његова улога у оснивању и раном развоју организације била је неспорна. У почетној фази свог конституисања ОВК није располагала етаблираним репутационим капиталом који би аутоматски привукао значајан број нових регрута. Међутим, ОВК је у релативно кратком року успела да оствари значајну масовност у својим редовима. Основни фактор који је допринео овом феномену

јесте јасна опредељеност утицајних личности унутар албанске заједнице за сецесију Косова и Метохије од Републике Србије. Први забележени отворени напад Ослободилачке војске Косова (ОВК) догодио се 21. јула 1998. године, када је са две гранате погођен Манастир Светог Козме и Дамјана у селу Зочиште у близини Ораховца. Након овог напада, припадници ОВК су извршили кривично дело отмице, лишавајући слободе седам монаха и двадесет осам цивилних лица која су се затекла у манастирском комплексу (Самарџић–Нешић и др. 2022: 65). Значајно је истаћи да је ОВК била оперативно активна и пре 1998. године, при чему је њено присуство у јавности током тог периода углавном било ограничено на преузимање одговорности за специфичне изведене акције. У периоду од 1996. до 1997. године ОВК је званично потврдила своју умешаност у 21 случај убиства, од чега је пет жртава било припадника полиције, а 16 цивилна лица. У истој години евидентирано је 250 случајева отмица, међу којима су били и припадници полицијских снага (Јовић 2015: 31). Терористичко деловање ОВК карактерисала је широка палета насилних метода са намером да се остваре политички циљеви, првенствено независност Косова и потенцијално уједињење са Албанијом. Међу најзначајнијим облицима њиховог насилног деловања издвајају се: насилна контрола територија и саобраћајница ради успостављања власти и ограничавања кретања; заустављање и контрола учесника у саобраћају, као увод у отмице и застрашивање; отмице и држање талаца ради принуде и политичких уступака; бомбашки и оружани напади, укључујући подметање експлозивних направа са циљем убијања и наношења повреда; силовање, физичко и психичко мучење, злостављање као средство застрашивања и кажњавања; протеривање цивила из њихових домова и насеља, односно повређивање неповредивости њихове имовине, у циљу етничког чишћења и стварања етнички хомогених подручја. Ове акције имале су за циљ застрашивање цивилног становништва, провоцирање оштре реакције српских снага, привлачење међународне пажње и подршке, демонстрацију моћи и контроле те обезбеђивање логистичких ресурса за наставак оружане борбе. Неки од најдрастичнијих напада ОВК који потврђују терористички карактер ове организације свакако су:

1. Напад на Ораховац у јулу 1998. године с циљем заузимања града. Овом приликом убијено је осам, рањено осам, а отета је 51 особа. У самом сукобу учествовало је приближно 1000 припадника ОВК, од којих је 56 изгубило живот (Glas javnosti 2008).

2. Масакр у Клечки када је у јулу 1998. године ликвидирано и спаљено 22 цивила српске националности (Удружење породица косметских страдалника „Косметски страдалници“ 2017).

3. Масакр у Старом Гацком, када су припадници ОВК ликвидирали 14 Срба из Старог Гацка који су жњели пшеницу на својим њивама у атару села Бујанце код Липљана (Telegraf 2019).

4. Масакр на Радоњићком језеру када су припадници ОВК предвођени Рамушем Харадинајом ликвидирали најмање 34 цивила српске и албанске народности (Human Rights Watch 2001).

5. Оружани упади у станове и куће жртава били су чести. Пример бруталног напада је масакр у кафићу „Панда“ у Пећи 14. децембра 1998. године, где је

аутоматским оружјем убијено шест младића српске и црногорске националности, од којих су четворица били малолетни (Политика 2017).

Након јуна 1999. године, у присуству међународних војних и цивилних мисија на Косову и Метохији, забележен је значајан број убијених лица српске националности, чији се број процењује на око стотину. Међу жртвама су били и монаси Српске православне цркве – отац Харитон из манастира Светих Архангела у близини Призрена и отац Стефан из манастира Будисавци код Клине. Обезглављено тело оца Харитона пронађено је годину дана након нестанка од стране Комисије за ексхумацију у селу Тусус код Призрена. Форензичком анализом је утврђено да је до одсецања главе дошло услед деловања оштрог предмета. На костима руке констатоване су фрактуре, а кичмени стуб је био делимично оштећен, са недостатком неколико пршљенова. На одећи су уочени трагови убода ножем у пределу срца. Судбина оца Стефана остаје неразјашњена до данас (Српска православна црква – Епархија рашко-призренска 2019), (Покрет за одбрану Косова и Метохије 2022), (Српска православна црква – Епархија рашко-призренска 2019). У нападима су коришћене експлозивне, запаљиве и друге опасне напrave и супстанце, укључујући диверзије, саботаже и постављање нагазних мина.

Покушај атентата на ректора Приштинског универзитета Радивоја Паповића, 16. јануара 1997. године, помоћу ауто-бомбе за који је одговорност преузела ОВК, представља пример политички мотивисаног насиља (Аврамов 2008: 263). У остваривању својих циљева, ОВК је примењивала бруталне нападе на цивиле, укључујући Србе, Црногорце и Албанце који су се противили њиховим методама или били лојални Србији. Упадали су у њихове домове, претили, палили имовину, застрашивали, уцењивали и отимали чланове породица. Жртве су физички и психички зостављане, мучене, силоване и убијане на свиреп начин, често пред члановима породице или мештанима.

Постоје озбиљне индиције и наводи који указују на потенцијалну умешаност припадника ОВК у кривично дело трговине органима киднапованих лица српске и друге неалбанске националности, у јавности познатије као случај „Жута кућа“. Према овим наводима, око 300 отетих лица је транспортовано на територију Албаније, где су под неразјашњеним околностима вађени органи и даље дистрибуирани преко Италије ка Европи (Гускова 2009). Наведене чињенице сугеришу да је Ослободилачка војска Косова поседовала карактеристике терористичке организације, еволуирајући од тактичких терористичких акција усмерених према цивилима и инфраструктури, ка организованој оружаног формацији која је ушла у отворени војни сукоб са снагама српске и југословенске власти. Ова трансформација јој је омогућила да стекне статус релевантног недржавног актера унутрашњег оружаног сукоба са међународним импликацијама.

Организациона структура и функционисање ОВК

Унутрашње функционисање ОВК било је сложено и еволуирало је током њеног постојања, од илегалних, герилских група до значајне војне силе. У почетним фазама, ОВК није имала строго централизовану структуру, већ је функционисала

као мрежа локалних, често аутономних јединица, повезаних заједничким циљем – независношћу Косова. У раној фази деловања, пре 1998. године, ОВК је карактерисала децентрализована организациона структура са ограниченом централном контролом. Локалне групе, често формиране око харизматичних фигура, попут Адема Јашарија, деловале су аутономно у планирању и извођењу акција, што је пружало флексибилност и отпорност, али је истовремено отежавало координисане операције и потенцијално генерисало недисциплину и дивергентне локалне циљеве. Са интензивирањем конфликта током 1998. године и значајним повећањем броја ангажованих бораца, евидентна је потреба за формализацијом организационе структуре ОВК у циљу оптимизације ефикасности и унапређења координације деловања.

Ова ситуација је иницирала постепен процес успостављања хијерархијске команде, праћен напорима за конституисање централног штаба и формирање регионалних командних структура. Командна хијерархија ОВК била је организована око главнокомандујућег, са два заменика задужена за оперативна и јавна питања (у својству потпарола). Структуру су чинили и институционални елементи попут генералног инспектора и судије Војног суда ОВК. Оперативно вођење обухватало је функције начелника и заменика начелника Генералштаба, као и начелнике сектора за политичка, кадровска, обавештајна, оперативна, логистичка и финансијска питања. Поред војних аспеката, постојале су и службе за цивилну управу, полицијска питања и радио-везе. Седиште Генералштаба ОВК је у периоду од новембра 1998. до марта 1999. године било лоцирано на планини Бериша, у близини Малишева, у централном делу Косова (УН 2011). ОВК је од 1997. године била подељена у седам оперативних зона на челу сваке зоне налазио се командант. Свака оперативна зона је била подељена на бригаде, батаљоне, водове, чете и локалне штабове:

1. Оперативна зона „Дреница“ – обухватала је општине Србица, Глоговац и Клина на чијем челу се налазио Сами Љуштаку, под његовом командом било је 3000 терориста.

2. Оперативна зона „Лаб“ – обухватала је општине Приштина, Подујево, Липљан, Косово Поље и Обилић на чијем челу се налазио Рустем Мустафа, под његовом командом било је између 2500 и 3000 терориста.

3. Оперативна зона „Шаља“ – обухватала је општине Косовска Митровица, Вучитрн, Лепосавић, Звечан и Зубин Поток на чијем челу се налазио Рахман Рама, под његовом командом било је 1000 терориста.

4. Оперативна зона „Дукађин“ – обухватала је општине Пећ, Ђаковица, Исток, Дечани и делимично Клина, на чијем челу се налазио садашњи председник политичке странке Алијанса за будућност Косова, Рамуш Харадинај, под његовом командом било је око 2500 терориста.

5. Оперативна зона „Паштрик“ – обухватала је општине Призрен, Сува Река и делимично општине Малишево и Драгаш на чијем челу се налазио Тахир Синани, под његовом командом било је око 2500 терориста.

6. Оперативна зона „Неродимље“ – обухватала је општине Урошевац, Штимље, Качаник и Штрпце на чијем челу се налазио Шакри Буја, под његовом командом било је око 1500 терориста.

7. Оперативна зона „Карадак“ – обухватала је општине Гњилане, Витина, Каменица и Ново Брдо, на чијем челу се налазио Ахмет Исуф, под његовом командом било је између 200 и 300 терориста (Ђошан 2009: 236).

Интензиван процес диверзантско-терористичке обуке припадника ОВК од 1990. до 1996. године представља значајан аспект у разумевању каснијих оружаних сукоба. Подршка Републике Албаније, која је обухватала ангажовање државних органа, обавештајне службе (SHIK)⁷ и војних институција, омогућила је формирање мреже центара за војну обуку на северу земље. Обуку су спроводили страни војни инструктори и легионари, а касније су се укључиле и приватне војне компаније и оперативци ЦИА-е (Субашић 2024).

Овај мултилатерални приступ обуци, који је ескалирао 1998. године уз учешће ЦИА-е и НАТО-а у пружању специфичних обавештајних података и тактичких смерница за дејства против српских циљева, указује на сложену и организовану природу припрема ОВК за оружану конфронтацију. Током НАТО бомбардовања Југославије, ОВК је постала значајан савезнички фактор. Како би ОВК била у потпуности спремна за извођење терористичких и оружаних дејстава, за њу је регрутован и обучаван позамашан број људи, пре свега бивших официра ЈНА, албанских емиграната, плаћеника из САД, Немачке, Швајцарске, Италије, Словеније, Хрватске и исламских земаља (Атлагић 2012: 72). ОВК је на врхунцу своје моћи (током НАТО бомбардовања) располагала са 20000 бораца (Влада Републике Србије 2003: 13). Хашим Тачи (алб. Hashim Thaçi), познат под надимком „Змија“, био је поред Адема Демаћија кључна политичка фигура ОВК, поготово током 1999. године. У својству главног политичког представника, Тачи је имао значајну улогу у политичким преговорима, укључујући и конференцију у Рамбујеу одржану у фебруару 1999. године. Са друге стране, функцију начелника Генералштаба ОВК од априла 1999. године обављао је Агим Чеку (алб. Agim Çeku), артиљеријски капетан ЈНА до 1991. године када на почетку рата прелази у редове хрватске војске. Учествовао је у озлоглашеним акцијама хрватске војске „Масленица“, „Медачки џеп“ и „Олуја“ (Политика 2020).

Финансирање ОВК одвијало се кроз два основна модалитета. Примарни извор представљали су приходи од нелегалних активности, укључујући кријумчарење наркотика, оружја, возила, људи и људских органа. Секундарни, условно речено, полулегални вид финансирања чиниле су донације албанског становништва из дијаспоре, Албаније, Косова и Метохије и Македоније. Међутим, значајан део ових донација није био добровољног карактера, већ је прикупљан путем изнуде, уз претњу силом упућену донатору или њему блиским лицима. Мањи обим средстава прибављан је на добровољној основи. Логистика, посебно набавка оружја и муниције, била је велики изазов за ОВК, посебно у раним фазама. Оружје је често набављано илегалним каналима, укључујући и оно које је прокријумчарено преко границе

7 Национална обавештајна служба (алб. Shërbimi Informativ Kombëtar) – SHIK, формирана 1991. године као наследник комунистичке тајне службе Сигурими (алб. Drejtoria e Sigurimit të Shtetit), представљала је главну обавештајну агенцију Албаније до 1997. године, када је реорганизована у Државну обавештајну службу (алб. Shërbimi Informativ i Shtetit) – SHISH.

са Албанијом, посебно након немира у Албанији 1997. године. Наоружање ОВК, према изјави Бисљима Зурапија пред Хашким трибуналом, углавном је чинило лако пешадијско оружје албанског порекла, посебно различите верзије аутоматске пушке Калашњиков (7,62 мм), које су чиниле већину арсенала.

Коришћени су и митраљеви, противавионско оружје, противоклопни системи, минобацачи, ручне бомбе и мине. Команда је имала радио-везе кратког домета и неколико мобилних телефона (Зурапи 2006: 623). Већ 1999. године, јединице ОВК су располагале и софистициранијим наоружањем западноевропског порекла (САД, Швајцарска, Немачка, Италија), укључујући савремена комуникациона средства и опрему за ноћно осматрање и гађање. Униформе су набављане из различитих извора, укључујући и НАТО. Унутрашња кохезија ОВК ослањала се на снажан национални идентитет и циљ независности, стварајући солидарност у борби против заједничког непријатеља. Децентрализована структура са локалним вођама повремено је отежавала дисциплину и централизовано командовање. Иако су уложени напори за увођење строже хијерархије са ескалацијом сукоба, локална аутономија је остала значајна. У целини терористичка организација ОВК била је флуидна, прилагођавајући се теренским и политичким променама, еволуирајући од герилских група ка формалнијој војној структури уз задржавање децентрализованих елемената.

Након повлачења српских снага и уласка НАТО-а у јуну 1999. године, Уједињене нације и КФОР захтевале су разоружање и распуштање ОВК, одбацујући идеју формирања војске Косова. Крај ОВК уследио је 20. септембра 1999. године, када је званично распуштена и фактички трансформисана у Косовски заштитни корпус и Полицију Косова.

Последице терористичког деловања ОВК

Терористичко деловање ОВК током деведесетих година 20. века представља кључни фактор у разумевању последица које су обликовале Косово и Метохију, Србију и шире балканско подручје. Овакво деловање резултирало је значајним хуманитарним последицама, укључујући цивилне жртве и масовно расељавање, што је довело до дубоких друштвених траума и етничких подела. Два релевантна извора из области безбедности који пружају увид у природу Ослободилачке војске Косова су свакако Извештај организације Human Rights Watch као и Извештај Организације за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС) под насловом „Human Rights in Kosovo“. Према извештају Human Rights Watch-а, ОВК је одговорна за систематске акте насиља, укључујући лишавање живота, противправно лишавање слободе, уништавање приватне имовине и скрнављење културно-историјских споменика, девастирање православних светиња, усмерене према српском, албанском становништву (који нису подржавали ОВК) и другим неалбанским етничким групама (Human Rights Watch 2001). Са друге стране према извештају ОЕБС-а који се односи на период након НАТО бомбардовања, односно на период од 14. јуна до 31. октобра 1999. године, указује се на континуирано излагање неалбанских заједница актима бруталног насиља и злостављања. ОЕБС у својим извештајима презентује квалитативне и квантитативне индикаторе који сугеришу постојање

масовних и систематских кршења људских права неалбанског становништва, документујући широк спектар кривичних дела (Пеан 2013: 162). Такође поред ова два извора важно је напоменути и извештај Удружења породица киднапованих и несталих лица на Косову и Метохији, које је изнело податке који указују на значајне демографске промене и наводна кршења људских права у периоду од 1998. године до данас. Према њиховом извештају, забележен је присилни прогон око 250.000 Срба са Косова и Метохије. Овај процес депопулације српског становништва одвијао се упркос присуству међународне војне мисије КФОР, чији је контингент бројао око 50.000 војника.

Исти извор наводи постојање 144 незванична места притвора и заточеништва, лоцираних на територији Косова и Метохије и Републике Албаније, која су евидентирана након отмица које су почеле 1998. године. Поред тога, неразјашњена је судбина 568 лица која се воде као нестала (Томановић 2025: 56).

Када говоримо о политичким последицама, тероризам ОВК распаљивао је међунационалне тензије, урушио могућност мирног решења и створио међународни притисак који је кулминирао НАТО бомбардовањем 1999. године. Успостављање привремене управе УНМИК-а након бомбардовања омогућило је једнострано проглашење независности Косова 2008. године, што је фундаментално променило геополитичку равнотежу региона и остаје извор континуираних спорова. Дугорочно, наслеђе насиља, нерешено питање статуса Косова и Метохије и економске потешкоће представљају значајне изазове који захтевају континуиране напоре у правцу помирења, дијалога и изградње стабилности у региону.

ЗАКЉУЧАК

Анализа деловања Ослободилачке војске Косова (ОВК) у контексту теоријских приступа тероризму, историјских и друштвено-политичких прилика на Косову и Метохији, као и конкретних акција, метода и циљева ове организације, указује на значајан степен преклапања са научним дефиницијама тероризма. Основно истраживачко питање рада фокусирано је на утврђивање мере у којој се деловање ОВК може квалификовати као тероризам и који су били главни циљеви и методе таквог деловања. Анализа је показала да су акције ОВК често биле усмерене на изазивање страха и несигурности међу цивилним становништвом, са циљем притиска на државне власти и међународну заједницу ради остваривања етносепаратистичких циљева. Методе које је ОВК примењивала, укључујући оружане нападе на цивиле и представнике власти, отмице и друге облике насиља, у складу су са карактеристикама терористичког деловања, посебно у контексту етносепаратистичког тероризма. Рад је такође указао на значај теоријских оквира попут теорије фрустрације/агресије, теорије социјалне мобилизације и теорије политичких прилика у разумевању настанка и развоја ОВК. Осећај дугогодишње фрустрације због неостварених политичких циљева, мобилизација албанског становништва кроз постојеће друштвене мреже и организације, као и перципиране политичке прилике које су нудиле могућност за успех оружане борбе, били су кључни фактори у ескалацији насиља и терористичког деловања ОВК.

Имајући у виду анализиране акције, методе и циљеве ОВК, као и њихове последице, може се закључити да је деловање ОВК у значајној мери представљало тероризам, са циљем дестабилизације региона, изазивања страха и присиљавања на остваривање етносепаратистичких циљева. Овај рад доприноси разумевању сложене природе оружаних сукоба на Балкану и значају научног приступа у квалификавању деловања паравојних формација у контексту тероризма.

ЛИТЕРАТУРА

- Аврамов 2008: Смиља Аврамов. *Геноцид у Југославији 1941–1945*. Књ. 2. Београд: Академија за дипломатију и безбедност.
- Атлагић 2012: Марко Атлагић. „Тзв. Ослободилачка војска Косова као сепаратистичка и терористичка организација“. *Косово и Метохија 1912–2012*. Зборник радова. Ур. Бранко Јовановић, Урош Шуваковић. Приштина – Косовска Митровица: Филозофски факултет, 72.
- Бажацић 2000: Младен Бајацић. „Тероризам и међународно право“. *Безбедност*, Vol. 42, br. 5-6. Београд: Безбедност, 616–642.
- Богдановић 1986: Димитрије Богдановић. *Књига о Косову*. Београд: Српска академија наука и уметности посебна издања.
- Бурсаћ–Танчић 2024: Борис Бурсаћ – Драган Танчић. „Тероризам Ирске републиканске армије“. *Башићина*, св. 64, 113–114.
- Влада Републике Србије 2003: Влада Републике Србије. *Бела књига: Албански тероризам и организовани криминал на Косову и Метохији*. Београд: Влада Републике Србије.
- Димитријевић 1982: Војин Димитријевић. *Тероризам*. Београд: Радничка штампа.
- Ђошан 2009: Милош Ђошан. *Војска Југославије у одбрани од агресије НАТО 1999: сведочанства*. Књига друга. Београд: Клуб генерала и адмирала Војске Србије – Беокњига.
- Јовић 2015: Nikola Jović. *Ekstremizam i terorizam na Jugu Srbije*. Београд: Универзитет у Београду.
- Јовановић 1941: Јован Јовановић. *Јужна Србија од краја XVIII века до ослобођења*. Београд: Издавачко и књижевско предузеће Геца Кон.
- Милjkовић 2014: Ema Miljković. „The Timar System in the Serbian Lands from 1450 to 1550: With a Special Survey on the Timar System in the Sanjak of Smederevo“. *Burdur: Journal of Ottoman Legacy Studies*, Volume 1, Issue 1, November 2014, 36–47.
- Недељковић 2013: Славиша Недељковић. „Призренска лига (1878–1881) између мита и стварности“. *Хуманизација универзитетског*. Зборник радова. Ур. Бојана Димитријевић. Ниш: Филозофски факултет, 403.
- Пантелић 2008: Небојша Пантелић. „Генеза албанског екстремизма и тероризма на Косову и Метохији“. *Политичка ревија*. Београд: Институт за политичке студије, 108.
- Пеан 2013: Пјер Пеан. *Косово – „Праведни рай“ за стварање мафијашке државе*. Београд: Службени гласник.
- Самарџић–Нешић и др. 2022: Рената Самарџић – Данијела Нешић и др. *Уништавање и присиљавање културног наслеђа: Од Лувра до Косова и Палмире*. Београд: Службени гласник.
- Симеуновић 2009: Dragan Simeunović. *Terorizam: opšti deo*. Београд: Правни факултет.
- Томановић 2025: Верица Томановић. *Оштрица истина*. Београд: Удружење породица киднапованих и несталих лица на Косову и Метохији.
- УН 2011: Тужилац против Властимира Ђорђевића. Јавна пресуда са поверљивим додатком. Том II. 471/7827 TER. Међународни суд за кривично гоњење лица одговорних за тешка кршења међународног хуманитарног права почињена на територији бивше Југославије од 1991. Тужилац против Властимира Ђорђевића. Јавна пресуда са поверљивим додатком. Том II. 471/7827 TER. Међународни суд за кривично гоњење лица одговорних за тешка кршења међународног хуманитарног права почињена на територији бивше Југославије од 1991, стр. 586.

Glas javnosti 2008: „Orahovačka golgota“. <<http://www.glas-javnosti.rs/node/20039>>. [9. 5. 2024].

Гускова 2009. Јелена Гускова. „Поводом књиге Карле дел Понте ’Лов: ја и ратни злочинци‘“. <<http://www.nspm.rs/kosovo-i-metohija/povodom-knjige-karle-del-ponte-lov-ja-i-ratni-zlocinci.html>>. [10. 5. 2024].

Зурапи 2006: Биљим Зурапи. „Изјаве сведока. Хаг Хашки трибунал“. <<https://www.icty.org/x/cases/pavkovic/trans/en/061109ED.htm>>. [9. 5. 2024].

Милошевић 2013: Милан Милошевић. „Велика Албанија и национал-европејство“. <<http://www.nspm.rs/prenosimo/velika-albanija-i-nacional-evropejstvo.html>>. [9. 5. 2024].

Покрет за одбрану Косова и Метохије 2022: „Памтимо: Ни после двадесет три године не зна се ко је убио монаха Харитона (Лукића)“. <<https://pokretzaodbranukosovaimetohije.rs/%D0%BF%D0%B0%D0%BC%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%B4%D0%B2%D0%B0%D0%B4%D0%B5%D1%81%D0%B5%D1%82-%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%>>. [9. 5. 2024].

Политика 2017: „Масакр у кафићу ’Панда’ 1998. и даље нерасветљен“. <<https://www.politika.rs/scc/clanak/394482/masakr-u-kaficu-panda-1998-i-dalje-nerasvetljen>>. [9. 5. 2024].

Политика 2020: „Агим Чеку позван у Хаг као осумњичени“. <<https://www.politika.rs/scc/clanak/461689/Agim-Ceku-pozvan-u-Hag-kao-osumnjiceni>>. [9. 5. 2024].

Ристић 2018: Бранкица Ристић. „Могу ли Американци доларом да победе цицад на Косову – кад им више не треба“. <<https://sputnikportal.rs/20180128/kosovo-sad--114341919.html>>. [9. 5. 2024].

Српска православна црква – Епархија рашко-призренска 2019: „Молитвено подсећање на свештеномученика Стефана Пурића“. <<https://eparhija-prizren.com/sr/vesti/molitveno-podsecanje-na-svestenomucenika-stefana-purica-1964-1999/>>. [10. 5. 2025].

Српска православна црква – Епархија рашко-призренска 2019: „Мучки убијени српски монаси“. <<https://eparhija-prizren.com/sr/vesti/molitveno-podsecanje-na-svestenomucenika-stefana-purica-1964-1999/>>. [10. 5. 2025].

Субашић 2024: Борис Субашић. „ЦИА од 1948. обучава терористе из ОВК: Сарадници нациста и ратни злочинци утицали на политику САД према КиМ“. <<https://www.novosti.rs/c/drustvo/vesti/1350821/cia-1948-obucavala-teroriste-ovk-saradnici-nacista-ratni-zlocinici-uticali-politiku-sad-prema-kim>>. [10. 5. 2025].

Telegraf 2019: „20 godina od masakra u Starom Grackom: Tog dana 14 Srba je izašlo na njive, na poslednju vršidbu“. <<https://www.telegraf.rs/vesti/hronika/3084954-20-godina-od-masakra-u-starom-grackom-tog-dana-14-srba-je-izaslo-na-njive-na-poslednju-vrsidbu>>. [10. 5. 2025].

United Nations Security Council 2004: „Resolution 1566 (2004)“. <<https://digitallibrary.un.org/record/532676?ln=en&v=pdf>>. [10. 5. 2025].

Hajdari 1997: Ismet Hajdari. „Serija politickih ubistava i dramatičnih sahrana“. <http://www.yurope.com/nasa-borba/arhiva/Dec97/0212/0212_1.HTM>. [11. 5. 2025].

Hedges 1998: Chris Hedges. „Kosovo Leader Urges Resistance, but to Violence. New York Times“. <<https://www.nytimes.com/1998/03/13/world/kosovo-leader-urges-resistance-but-to-violence.html>>. [11. 5. 2025].

Human Rights Watch 2001: „War Crimes in Kosovo“. <<https://www.hrw.org/legacy/reports/2001/kosovo/>>. [11. 5. 2025].

Human Rights Watch report 2001: „Reports/2001/Kosovo“. <<https://www.hrw.org/reports/2001/kosovo/>>. [11. 5. 2025].

Удружење породица косметских страдалника „Косметски страдалници“ 2017: „Злочин – Клечка“. <<https://www.kosmetiskistradalnici.org.rs/2017/08/28/%D1%81%D0%B0%D0%BE%D0%BF%D1%88%D1%82%D0%B5%D1%9A%D0%B5-%D0%B7%D0%B0-%D1%98%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82-%D0%B8-%D0%BC%D0%B5-%D0%B4%D0%B8%D1%98%D0%B5/>>. [11. 5. 2025].

Boris Lj. BURSAC

TERORRISM OF THE KOSOVO LIBERATION ARMY

SUMMARY

This scientific paper analyzes aspects of the actions of the Kosovo Liberation Army (KLA) in the context of armed conflicts in the Balkans, with the aim of determining the extent to which the activities of this organization can be qualified as terrorism. The focus is on specific actions, methods, and goals of the KLA in accordance with scientific definitions of terrorism. Theoretical approaches to terrorism and the historical context of the KLA's emergence are considered. Through the analysis of the KLA's actions, goals, and methods, as well as the consequences of its activities, the paper seeks to answer the question of the extent to which the KLA's actions constituted terrorism.

Keywords: terrorism, KLA, ethnoseparatism.